

նստին, ոչ համարձակեն բարձր ձայնիւ, կամ բանս ընդդէմ նոցա խօսիլ. բայց նշանաւորն ի սոսա է Եւրոպական սովորութիւն մի, զոր չունին այլ ազգք Պովկասու. այն է, ի ցոյց պատուոյ և մեծարանաց, արք բանան զղլուխս իւրեանց, և երբեմն համբուրեն զձեռն հօր կամ այլ պատկանելի անձին. իսկ կանայք յոտին յառնեն՝ եթէ նստեալք իցեն:

Զհայրաստանն պատժեն չարաչար, այն է փակելով ի տան նորին այրեն զնա. երդնուլ ի զերեզման նախնեաց սուրբ համարի. եթէ կամակոր զրկողն յանձն չառնու տալ որ և իցէ կերպիւ բաւականութիւն զըկկոյն, վերջինս սպառնայ չարչարել զհօգիս նախնեաց նորա: —

(Սնոցէն է յեդուգոյն)

ԱՐԻՍԱԿԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՍԵՐԱԿԵԱՆ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՁԻ ԻՆՔՆԱԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ:

(Է Լեւի մեջոյր):

Բ.

Մի ուրիշ հարց, որ մենք խորհուրդ կոայինք ուսուցչին շուտ շուտ կրկնել ինքրն իրան, այն է՝ ունի՞մ ես արդեօք այժմ ընդունակութիւն իմ զործիս համար: — Նոյնպէս կարեւոր է ուսուցչի անձնակրթութեան, որովհետեւ այդ հարցը կարող է նորա միտը զցել, թէ ի՞նչ է պահանջում իրանից ուսուցչութիւնը, և ապա ուրեմն կժաղկցնէ նորա մէջ ինքնագործունէայ պարբերականութիւնը իւր պարտականութիւնները արժանապէս կատարելու համար և կզարթեցնէ նորա մէջ վրձնողութիւն որքան կարելի է հարաբերականութիւն: Մենք ասացինք, որ զորա համար հարկաւոր չէ հանձարիւ լինել:

Ի հարկէ՝ մարդիք զանազան ձիրքեր են ունենում. բայց իւր զործին անձնատուր աշխատաւորն առաւել օգտակար զործ կուանէ, քան թէ հանձարեղ ծոյլը: Խոհական ուղղութիւն ստացած անձնակրթութեանը կտայ ուսուցչին լրջմտութիւն և կիրքէ նորան թեթեամիտ ինքնահաւանութիւնից. նա այլ ևս չի կանգնիլ իւր յառաջաշարժութեան մէջ և վերջացրած չի համարիլ իւր պատրաստութիւնը, նորա համար էլ մենք խորհուրդ կտանք ուսուցչին շուտ — շուտ մտաբերել ուսուցչի իշխան զաղափարը, մտաբերել, թէ ի՞նչ պահանջմունք ու պայմաններ է առաջադրում ուսուցչի էթիկայը:

Պարկի է ցոյց տալ նորան դիմելու ճանապարհն ու միջոցները, բայց այդ ճանապարհով զնալ և օգուտ քաղել այդ միջոցներէ՝ ուսուցչի իւր պարտքն է:

Ուրեմն թող յաճախ մտածէ ուսուցիչը թէ ի՞նչ է հարկաւոր նորան ըստ դադափարին «սոցիալ լի» չափով համար: Այս է սկիզբն անձնակրթութեան: Ամենից առաջ, թող չմոռանայ ուսուցիչը, որ նորա զործը չէ վերջանում միայն ուսումնառութեամբ. դա միայն միջոց է, իսկ նպատակն է կենդանի մարդկային անձնաւորութիւն կրթելը: Թող ուրեմն իւր բոլոր զործողութիւններին — յարաբերութիւններին տայ նա կրթողական բնաւորութիւն: Թող երբէք չմոռանայ ուսուցիչը և այն, որ նա կրթում ու ուսուցանում է թէ միայն դասատան մէջ իւր կարգացած խօսած ու գործածով, այլ կրթում է նա և ուսուցանում իւր բոլոր կեանքովը, բընաւորութեամբ և առհասարակ զործողութիւններով, թէ իւր արտաքին կեն-

ցաղավարութեան և թէ իւր ուղղութեան
օգու և հայեցողածնեւրի աննկատելի ար-
տայայտութիւնների մէջ. ուսուցանում
և կրթումէ աննկատելի, բայց այնու ամե-
նայնիւ հաստատ կերպով:

Ենչնապնդն—**Բիւնը** այս յարաբերութեամբ
մի անհրաժարելի պարտականութիւն
պիտի լինի ուսուցչի համար: Մանկական
բնութիւնը դիւրընկալ է, այս պատճա-
ռով էլ ուսուցչի օրինակէ նշանակութիւ-
նը մանուկների համար շատ մեծ է:

Վանոնները սովորումեն, իսկ օրինակներ-
ը՝ քաղվում. այս դաստիարակական փոր-
ձառութեան հիմնական դրութիւններից
մինն է, որը դեռ հիներին էլ էր յայտնի:
Փոքր հասակի մէջ երեխան առաւելապէս
գրաւումէ նորա վերայ անմիջապէս ներգոր-
ծող տպաւորութիւններով, քան թէ կա-
նոններովը: Առաւել նմանագործումէ,
քան թէ իրագործում՝ իւր կամքը: Եյս
կէտից նայելով՝ ուսուցչի կեանքը մի բաց
գիրք է, որ տեղից մանուկները անսառ-
կան կերպով ուսանում են կեանքը և սո-
րա կանոնները, ուրեմն թող որ չկարդան
մանուկները նորա մէջ չար բան: Ուսու-
ցիչը պէտք է առաջնութեամբ լինի և նորա
գործը հակառակ չպէտք է լինի խօսքին:
Եյս տեղ էլ ուսուցչի կողմից երեան է
գալիս ինքն ըստ ինքեան մի ամբողջ շարք
գործունէութիւնների. իւր անձը կապալե-
լա՞նք թէ՛ չ— համար ուսուցիչ միայն այն
կարող է տալ՝ ինչ որ ինքն ունի: Թէ ու-
ղում է նա՝ որ աշակերտները ջերմ եռան-
դով կատարեն իւրեանց գործը, ազնիւ լի-
նին և արդար, — թող առաջ առաջ նա
ինքը լինի այդպիսի: Ուսուցչի ծուլութիւ-
նը չի կարող յարուցանել աշակերտների

մէջ ջանասիրութիւն: Իսկ նորա դասեր
արհամարհելը՝ չի կարող զօրացնել ման-
կան մէջ իւր պարտականութիւնն ադ-
նուարար կատարելու գաղափարը. այդպէս
էլ չի զարթնիլ նոցա մէջ հարցասիրու-
թիւն՝ եթէ ուսուցիչն ինքն հեռու է այդ
բանից: Ինչքան աւելի ուշի ուշով կհսկէ
ուսուցիչն իւր անձի վերայ, այնքան կըլա-
—անայնա: Վստար է միայն Բանգամ Կիւե-
այն, նորանից յետոյ գործն ինքն իրան կը
հաստատուի և միշտ ու միշտ ընդարձա-
կուելով գեղեցիկ պտուղներ կտայ:

Մենք ասացինք, որ ուսուցչի նպատա-
կըն է կրթել, զարգացնել մանկանը իրիւ-
րարոյական - խոհական անձնաւորութիւն.
աւելորդ է կարծեմ ասել, որ այդ նպա-
տակին հասնելու համար ուսուցիչն ինքն
պիտի ունենայ լուրջ կերպով մշակած
բարոյական բնաւորութիւն: Եյսպիսի
բնաւորութիւնը չի կարելի ստեղծել ման-
կան մէջ Խօսքով, ուրեմն ուսուցիչն ինքը
պիտի լինի կենդանի պատկերը իւր քարո-
ղած ճշմարտութիւնների: Ուսուցչի մըշ-
տական անձնագննութիւնը բաց կանէ ու-
ցոյց կտայ նորան, որ մանկավարժ մարդու
մէջ բարի որակութիւններն անգամ պէտք
է ունենան խոհական մանկավարժական
հիմքեր, ուրիշ կերպ նոքա մեծ նշանա-
կութիւն էլ չեն կարող ունենալ: Վեր-
ջընենք օրինակի համար սէրը, որ է կրթ-
թութեան զօրութեան գաղանիքը (խոր-
հուրդը) և մանկավարժական գործունէու-
թեան բանալին, որ է նորա Եյսն ու Վէն.
այս զգացումն ինչքան էլ բարձր լինէր,
բայց երբ որ թոյլ է լինում, կեղծեալ և
անհիմն, երբ պակաս է լինում նորան հաս-
տատականութիւն ու աշխոյժ, — շատ ան-

գամ մնասակար է լինում գործին: Օրէնելով իւր անձն, ուսուցիչը կարող է նրկատել, որ սէրն էլ պէտք է խոհական լինի, իսկ այս խոհականութիւնը կայացած է մանկավարժական գործի հիմունքներն իմանալուն, մանկական բնութեան երեւոյթները հասկանալուն վերայ. ի՞նչ մեծ ընդարձակ դաշտ է անձնակրթութեան գործի համար: Աշխոյժը և ջերմեռանդութիւնն աշխատանքի մէջ գովելի բան են: Բայց այս տեղ էլ չափազանցութիւնը շատ անգամ փոխվում է դէպի անկանոնութիւն և մանկան պատշաճաւոր զարգացման խանգարում: Մանուկները բնութիւնը տակաւին անհաստատ է լինում, մոռացկոտ և փոփոխական. նոցա հետ պարապելու մէջ համբերութիւնն ու դիմացկոտութիւնը յառաջադիմութեան առաջին և կարեւոր պայմաններից մինն է: Բայց թէ որ ուսուցիչը ցանկանում է կատարելապէս ազդել մանկան վերայ, եթէ նա կամենում է մանկավարժաբար կանոնաւորել իւր աշխոյժն էլ, համբերութիւնըն էլ, նա դարձեալ պարտաւոր է լաւ ուսանիլ մանկական բնութիւնը:

Մեր յառաջ բերած օրինակները հերիք ենք համարում ցոյց տալու համար, թէ ինչպէս ուսուցչի անձնազննութիւնը իւր գործունէութեան մէջ փոքր առ փոքր կարող է ձգտել նորան դէպի անձնազարգացում, բաց անելով նորա առջև մի ամբողջ ընդարձակ դաշտ, ուսանելու, մշակելու համար: Բայց բաց ի մանկավարժական յառաջադիմութիւնից՝ անձնազննութիւնը նոյն իսկ ուսուցչին էլ հասուցանում է անձնական օգուտ, մշակելով նորա բարոյական էութիւնը. այդ ոյ-

ժըն է միայն, որ ստեղծում է նորա մէջ ներքին մեծ միութիւն ու միութիւն բնութեան և կրթութեան, միութիւն պարտականութեան և ազնիւ աշխատանքի զուտ վայելչութեան, միութիւն զիտութեան և կեանքի, իմացութիւնների և գործի. այդ ոյժն է միայն, որ կտայ մարդուն ներքին հաշտութիւն, կոչնչացնէ ներքին երկպառակութիւնը, կհեռացնէ մինչև անգամ ներքին և արտաքին անհամաձայնութիւնը: Այդ դաստիարակական գործի կենդանի աղբիւրն է: — Ուրեմն, զննեցէք ձեզ, խորամուխ եղէք յաճախակի ձեր գործերի մէջ, քննեցէք նոցա երեւոյթները և ձեր հոգեկան դրութիւնը, որոնեցէք ամեն բանի պատճառը, ամեն բանի հիմքը, — և դուք դադար չէք առնել ձեր ինքնազարգացման մէջ: Ով որ միանգամ սովորել է ապրել մարդկային գիտակից կեանքով, նա ընդ միշտ աղատ կլինի բթամտութիւնից, անշարժութիւնից և մեքենայականութիւնից: Ունեցէք ուրեմն մարդու խիական կեանք, եղէք ճարտ, եթէ ոչ՝ ձեզ դժուար է ճարտէ՜ կրթել: Չգտեցէք դէպի ամբողջ, դէպի զաղափարը, կասեմ ես էլ չիլերի հետ, և այդ ձգտումը կշինէ ձեզ ազգային կրթութեան մեծ գործի ճարտարապետներ. նա կյարուցանէ ձեր մէջ այն շարժողութիւնը, որ կօժանդակէ ձեր անձի կատարելագործութեանը, և ազգային ուսումնարանի վերակենդանութեան:

Գ.

Մենք ասացինք, որ ուսուցչի անձնակրթութեան զօրեղ դրդող միջոցներից մինն է նորա «Եպհական գործունէութիւն»

ինչին «-ի» «-ը» չենէլ: Այստեղ նշանաւոր է այն բանը, որ ուսուցիչը կարող է և պարտ է «սանիւլ ինչն իրան» այս միտքը, որ առաջին հայեացքից անկարելի է երբ ում՝ իրօք արժանի է ուսուցիչների խորին ուշադրութեանը: Աշխատինք բացատրել այդ:

Վերամանացի անուանի մանկավարժ Ահհար իւր գրուածներից մէկի մէջ դառնալով դէպի ուսուցիչները՝ ասում է. «պարտաւորուեցէք ձեր դասերին ոչ թէ միայն պարագմունքից առաջ, այլ յետոյ ևս, այս ինքն նշանակեցէք ձեր բոլոր փորձերը դասի միջոցում» այս կ'փրկէ ձեզ սրխալներից և կ'հանէ ուղիղ, նպատակամբ ձանադարհի վերայ, և Վհա ինչ է նշանակում «սանիւլ ինչն իրան»: Հետեւելով Ահհարի այս գիղեցիկ կանոնին, ուսուցիչը պարտ է իւր ամենօրեայ գործունէութեան մէջ նկատուած երեւոյթները նշանակել: Իսկ այդ նկատողութիւնների ուշադիր վերադննութիւնը ձեռնտու կլինի ոչ միայն գործի յառաջընթացութեանը, այլ և նոյն իսկ ուսուցչի անձնական կրթութեանը: Վստ այսմ ևս իրաւացի է այն խօսքը, թէ մարդս ուսուցանելով ուսանում է:

Ուրեմն մենք խորհուրդ ենք տալիս ուսուցչին, մանկավարժօրէն իւր անձը կրթութիւն համար, շինել իւր պարագմունքների, փորձերի, գործի բարեփոխանք ծառայող զանազան գաղափարների, և իւր սեպհական սխալմունքների օրագրութիւնը: Թող այդ տետրակը միշտ մնայ աչքի առաջ և թող չծուլանայ ուսուցիչը իր քան կարելի է յաճախ հալէ անէլ նորան: Իհարկէ նա օրեցօր կը փոփոխուի: Անոյնի

մի ամիս, մի քառամեակ, մի տարի, և թող ուսուցիչը միշտ զննէ տետրակը, համեմատէ, ստուգէ իւր հին հայեցումները նորերի հետ. և այսպէս խորամուխ լինելով իւր գործի էութեան մէջ, նա մեծամեծ օգուտներ կստանայ, մեծամեծ յառաջադիմութիւններ կանէ անձնակրթութեան մէջ, նա էլ չի վերտանալ մի անգամ ընդ միշտ ընդունած ձևերի մէջ, չի կոպտանալ, չի բթամտանալ. նա գիտութեան լուսով կ'իայլեցնէ իւր աշխատանքը և կ'ընթացնէ հասարակութեան աչքում ոչ միայն ուսումնարանի, այլ և ուսուցչի անունը: Ուսուցչի անձնագրն ութեան մասին արդէն խօսել ենք, այժմ մենք կանդ առնուեք ուսուցչի ամենօրեայ օրագրութեան այն բովանդակութեան վերայ, որ կարող է ստանալ նա նկատողութեան ենթարկելով աշակերտի անձնաւորութիւնը և իւր ուսումնաւորութեան ընթացքը: Չանստիցէք ձեր աշակերտին իրրեւ անհատութիւնը: Վմեն մի ուսուցիչ սովորաբար նշանակում է ցուցակի մէջ աշակերտի անունը, աղբանունը, կոչումը, հասակը, — բայց այս բոլորը դեռ չէ ձանաչեցնում անձնաւորութիւնը. այդ բանը թաղնուած է լինում ուսուցչից, և միայն նկատողութիւններով կարելի է բաց անել: Ուրեմն ուսուցիչը պարտ է նկատել իւր աշակերտի անձնաւորութեան բոլոր յայտնութիւնները և դոցա հետեւանքները, նկատել թէ ի՞նչքան և ի՞նչպէս է ընդունակ նա իմացութիւններն ըմբռնելու, ի՞նչպէս է նորա լիզուն, յիշողութիւնը, սրամտութիւնը, տրամադրութիւնը և այլն: Հասկանալի է, որ աշակերտը ուսումնարան մտնելուց յառաջ

ենթարկած է եղել զանազան արտաքին ազդեցութիւններին, ուրեմն թող ուսուցիչը ջանայ նորա անցեալն էլ զննել, որպէս զի կարելի լինի առաջ գիտենալ այն՝ ինչ որ էայ, ապա թէ այն՝ ինչ որ պէտք է լինի:

Ճանաչեցէք ձեր աշակերտին՝ իբրեւ ընտանեաց անդամ, որանդ ենթակայ է լինում մանուկը զանազան ազդեցութիւններին: Այս կողմից նկատողութիւնը բաց է անում ուսուցչի առաջի աշակերտի բընաւորութեան, սովորութիւններին և ձրգտումների վարդմէքը: Մանկավարժական յարաբերութեամբ էլ մեծ նշանակութիւն ունի այդ: — Ուսումնարանը պէտք է ազդէ կեանքի վերայ. բայց մի բանի վերայ ազդելու համար հարկաւոր է նախ և առաջ լուսնաշուք առարկան, որ նորա յատկութիւններին համեմատ կարելի լինի կարգադրել գործի ընթացքն: Այս վերջին յարաբերութեամբ նշանաւոր է իմանալ մինչև անդամ աշակերտների ըզրայմունքը, նոցա ծնողների արհեստը, վերջապէս և այն համոզմունքներն ու նախապաշարմունքները, որոնց հետ պէտք է մարմնէ լուսաւորութիւնը: Աւերջապէս ճանաչեցէք աշակերտին ուսումնարանի մէջ նորա դէպի ընկերները, դէպի ուսումն և դէպի ուսուցիչն ունեցած յարաբերութիւններին մէջ: Մանկան հասակում դեռ ևս կիզմաւորութիւն չէ լինում և ազատ կերպով դուրս է երեւում մանկան բնաւորութիւնը. խաղերի մէջ կարող էք տեսնել նորա շարժումը (գիմպերամփնտ), աշխատանքի մէջ կարող էք նկատել նորա ունակութիւնը, — այս բոլորն ահա թանկագին իմացութիւններ են այն ու-

սուցչի համար՝ որ ոչ թէ միայն ուսուցանում է, այլ և կրթում է: Բայց մի հերիքանաք տեղեկութիւնները ժողովրդով միայն յիշողութեան մէջ, գորան միշտ չէ կարելի ապաւինել. այնպէս արեք՝ իբրեւ թէ դուք ամենեւին յիշողութիւն չունիք. — նշանակեցէ՛ք աշակերտի վերայ արած ձեր բոլոր հետազոտութիւնները, յետոյ մտածեցէք դոցա վերայ, ջանացէք յարմարեցնել ձեր գործունէութիւնը յանձն առած գործներիդ էութեանը հետ, և դուք կանսնէք թէ ի՞նչքան նշանաւոր են այդ տեղեկութիւնները՝ որոնց այնքան յաճախ արհամարհում են ուսուցիչները: Իմացած կենաք, որ դասատուութեան ամեն մի եղանակ, որքան էլ լուսնիւն էր, դարձեալ կարօտ է կապարէլագործութեան. մի մոռանաք, որ ամեն մի մեթօդ ուսուցիչն ինքը պէտք է յարմարեցնէ իւր գործին: Ուրեմն գրեցէք ամենը՝ ինչ որ ծառայում է սկզբնական ուսումնարանի մեթօդական լրագործելու և մշակելու համար:

Այքաթող չանէք և դիւղիպիական (կարգապահական) միջոցները՝ դասատան մէջ օրինաւոր կարգ ու կանոն պահպանելու համար. այս ինչքան մեծակշիռ՝ այնքան էլ դժուար պարտականութիւնն է ուսուցչի: Այդպիսի կերպով փոքր առ փոքր կհաւաքուի ձեզանում դաստիարակական գործի մէջ մեծ քանակութիւն մանկավարժական նիւթերի, և մի և նոյն ժամանակ ձեր գործերը կզարգացնեն գործի վերայ ունեցած հայեացքներդ, կարողութիւն կտան ձեզ վարուիլ գործի հետ ոչ թէ կրաւորականապէս, ոչ թէ ստրկօրէն, այլ կրետիկաբար (քննադատօրէն): Ամեն մի մեթօդ, ամեն մի եղանակ համե-

մատերով ձեր սեպհական փորձածի ուսուցածի հետ՝ դուք կարող էք պարզ և զխտակցաբար ցոյց տալ նորա յարմարութիւնը կամ անպիտանութիւնը։ Մեր ժամանակում՝ երբ լոյս են ընկած այնքան շատ զանազան «հղանակներ», մինչև մարդս ինքնուրոյն կերպով չաշխատէ ծանաչել և գնահատել նոցա արժանաւորութիւնները, ստիպուած կլինի աչքերը խփած ձեռնարկել այն եղանակը, որի մասին գուցէ շատ են խօսում։ Մէկին դուր է գալիս Մարկոսի մեթօդը, միւսը գովում է Աիրակոսինը, ում ուրեմն լսել, ում հաւատալ։ Ապատասխանեմ, — քեզ, քո անձնական փորձին, քո կրիտիկային։ Մենք աւելորդ ենք համարում մեկնել, թէ ինչպիսի ձեռով պէտք է նշանակել նկատողութիւնները տետրակի մէջ։ Տըւէք նորան օրագրութեան կամ յիշատակարանի ձև, այս մի և նոյն է, բայց մի՛ գործէք մեքենայաբար, առանց կենդանի և ջերմ տրամադրութեան դէպի գործը։ Աէրը դէպի գործը հրաշքներ է անում դաստիարակութեան մէջ, այդ է միայն մանկավարժի կատարելութեան նշանը, և ես չեմ ծանաչում մի ուրիշ կենարար սկզբունքը բաց ի սիրույց, ուրեմն թող նորա կենսատու շունչը ջերմացնէ և կենդանացնէ ձեր աշխատանքը։ Աւերջապէս այս էլ ասենք, որ ուսուցչի օրագրութիւնը այն նշանակութիւնն էլ ունի, որ նա հասցնում է գեղեցիկ նիւթեր ուսուցչական խօսակցութեանը համար, որոց լինելը ամենուցանկալի բան է նոյնպէս անձնակրթութեանը օգնելու համար և որոց մասին մենք կխօսենք հետևեալ գլխում։

Պ.

Ուսուցչական դասակարգի բոլոր անդամների մշտական կապակցութիւնը մենք համարում ենք ուսուցչի անձնակրթութիւնը պահպանող և զարգացնող միջոցներից մի ամենագորիզը։ Արեւմուտքում, և մանաւանդ Վերմանիայում, այս մտքի ճշմարտութիւնը արդէն ծանաչել են ամենքն էլ, և դորա շնորհքովն է որ ամեն տարի սովորաբար լինում են ուսուցչական ժողովներ, հաղորդակցութիւններ, միաբանութիւններ ևլն։

Ասելի է ասել, որ մեր մէջ ոչ մի դասակարգ այնքան բաժան բաժան, այնքան միութիւնից ու կապակցութիւնից հեռու չէ, որքան ուսուցչական դասակարգը, այն ինչ ոչ մի դասակարգ գուցէ այնքան կարօտ չէ միութեան՝ որքան ուսուցչականը։ Մտքերի մշտական փոխանակութիւնը մանկավարժութեան վերաբերմամբ, զանազան վիճելի ու հտաքքրական խնդիրների միաւորեալ ուժերով լուծուած, դասատուութեան առարկաներն ու հղանակները ուսանելու փոխադարձ գրգիռը, փորձերի ու հայեցողածների փոխադարձ ստուգութիւնը, — ահա այն մեծակշիռ օգուտները, որոնցից զրկում է ուսուցչական դասակարգը առանձին և իրարից անջատ եղած ժամանակը։ Այրբ խօսակցում է մարդս այն անձի հետ՝ որ նուիրուած է լինում մի և նոյն կոչմանը, զուարթանում ու քաջալերվում է։ Իսկ մեր ուսուցիչները ընդհակառակն փակվում են պուճախներում և բոլորովին հեռու կենում հաղորդակցութիւնից։

Խօսակցութիւնը մտածող ու աշխատող մարդկանց համար այն աղնիւ վայելչու-

Թիւններից մինն է, որի մէջ փոխադարձ օգուտը միաւորուած է հանգստութեան հետ: Ամեն մի խելացի խօսակցութեան նպատակն է, ինչպէս ասուցինք, ի հարկէ մտքերի, դատողութիւնների, հայեացքների փոխանակութիւնը (հաղորդակցութիւնը): Նա պէտք է լուսաւորէ և լցունէ անձնական հայեցուածքները, պէտք է բացատրէ նորանց և ընդարձակէ զանազան կարծիքների ու դատողութիւնների հաղորդակցման միջոցով: Ըստ այսմ կէնդանէ խօսակցութիւնը պարտ է և կարող է լինիլ (ինչպէս փորձը ցոյց է տալիս) ուսուցիչների անձնագարդացման և գործունէութեան զրգուող ու շարժող պատճառներից մինը: Ուսուցչական խօսակցութիւնները խոհական և անհրաժարելի պահանջ են նոյն իսկ կեանքի և այն գործունէութեան համար, որ միաւորում է ուսուցիչներին ի մի նպատակ: Պարենք է միայն, որ ուսուցչական գործունէութեան միութիւնը լինի պտուղ աղաք համայնանութեան և ոչ հետեանք արտաքին հարկադրանաց, ուժի և երկիւղի, ասուած համաձայնութիւնը մանկավարժական խօսակցութիւնների էութիւնն է ու խնդիրը:

Պատկած չկայ որ մանկավարժական գործի մէջ անշարժութիւնը շատ մեծ չափք է: Եթէ որ կեանք ասելով զարդացում պիտի հասկանանք, ապա և անշարժութիւնը կեանքի բացասութեան միտք ունի. պատճառ՝ զարդացումն անհնարին է առանց շարժողութեան: Ասե է սխալութիւն՝ քան թէ անշարժ լինիլ: Անշարժութիւնն ամեն մի կատարելագործութեան, ամեն մի զարգացման իրական բացասութիւնն է: Բայց ի՞նչն է կարող

ծնուցանել և պաշտպանել ուսուցիչների մէջ մտքի մի այդպիսի շարժողութիւնը, ձգտումը դէպի անձնակատարելութիւն և ձգտումը դէպի իւր սեպհական աշխատանքի բարեօրոճումը, — եթէ ոչ կենդանի հաղորդակցութիւնն այն մի և նոյն ստպարիզի աշխատաւորների մէջ, որոնց կապակցում են ընդհանուր նպատակը և փոխադարձ շահերը: Իրար չեն հասկանալ զանազան ասպարէզների մարդիք, բայց ուսուցիչների գործն ու նպատակը նոյնն է: Մանկավարժական խօսակցութիւնները կարողութիւն են տալիս քննադատել գործը ոչ թէ լուռ ու մունջ, ինքնիրան, ոչ միայն մտածել ու խօսիլ բարեօրոճմանց մասին, այլ և իրօք կատարել նորանց, որովհետեւ խօսակցիցները կլինին ուսումնարանի աշխատաւորները *): Աւերջումը մեզ հարկաւոր կլինէր ասել ևս, թէ ի՞նչ չէ-ւերով կարող էին լինել ուսուցչական ժողովները. բայց մեզ անկարելի է երևում այժմ այդ բանը. կզարթնի պահանջը, կլի-

(*) Գերմանական ուսուցիչների ամենամեայ ժողովներից մէկի մէջ, Ռուդոլֆ շտաուտում, ուսուցչական խօսակցութիւնների նշանակութեան վերաբերմամբ դրուած էին յետագայ մտքերը (տեղիաներ):

1) Ուսուցիչների յարադրութեանց կարգադրութեանն ու նշանակութեանը:

Ս) Նորա ընթանալուցնում են դէպի պարտականութիւնները պաշտօնի մէջ:

Բ) Զօրացնում են ուսուցչի կրթութիւնը:

Գ) Միջնարում, հանգստացնում և զօրեղացնում են ոգին, տալով ուսուցչին արիութիւն և զուարթութիւն:

2) Այդ տեսակ յարակցութիւնների պակասութեան փետր:

նի կարիքը՝ և կեանքն ինքը ցոյց կապ յարարելու թիւնների այս կամ այն ձեւը, որոնց տեսականապէս ձեռն առնելը մեղանաեղիք և անժամանակ է երևում: Մենք միայն այս էլ կնկատենք, որ ժողովրդական ուսուցիչներին մերձակցութիւնը ցանկալի է ոչ միայն մանկավարժական, այլ և արեստական յարաբերութեամբ: Բացատրենք այս:

Յայտնի է, որ ժողովրդական ուսուցչին սովորեցնելու համեմատաբար շատ քիչ է. իսկ երբ կորստութիւն չկայ նիւթական միջոցների, բնական է որ նա կարող չի լինիլ բերել տալ զրականական—մանկավարժական հրատարակութիւններ, և առհասարակ հեռուէլ իւր հայրենիքի մասւոր կեանքի ընթացքին, սորանից ուղղակի կը ծագի ուսուցչի յետամնացութիւնը, նորա անտարբերութիւնը գէպի հասարակական գործը և կեանքի մէջ պատահող արթնացուցիչ խնդիրներէից հոռու լինելը: Բայց ինչ որ չէ կարելի անել մինակ, այն բանը հեշտ է անել միասին:

Ա) Ատանգաւոր անշարժութիւն:

Բ) Անաստիար անձնապատասխանութիւն:

Գ) Ուսուցչական խօսակցութիւնների նպատակը պիտի լինի:

Ա) Ուսուցիչներին իրար մօտեցնել:

Բ) Իւրաքանչիւրի փորձով իմացածը ամենքին հաղորդել:

Գ) Մանկավարժական օրինաւոր շարադրութիւններ ձեռք բերել:

Դ) Դէպի ուսումնարանը սէր ու մտերմութիւն պահպանել ու զօրեղացնել:

Ե) Բաւարկել առարկաների դաստառութեան և զանազանքը դատաբանել՝ թէ տեսականաբար և թէ գործնականապէս:

Եւ այսպէս ժողովրդական ուսուցիչների մերձ հաղորդակցութիւններն ունենայն բարերար հեռանկար, որ բաց ի նոյն դասակարգի միութիւնից և անձնակրթութեան օգուտներից՝ զլուս կգայ նոցա մէջ անշարժանդամ—ինչն տեսական մտքով: Իրանց միջոցները միաւորելով ուսուցիչները կարող էին հիմնարկել օժանդակիչ գանձարաններ, հասարակաց գրադարաններ և չն: Ուսուցչանոց ոյժերի մի այդ տեսակ ընկերակցութիւնը փրկարար ազդեցութիւն անելով ուսուցիչների նիւթական վիճակի վերայ՝ մի և նոյն ժամանակ կրարձարացնի ամբողջ ուսուցչական դասակարգի մասւոր զարգացման ստաբիլանէլ: Արդ ամենից առաջ եկէք համայն—ինչնը Բեր խորաբարձ կեանքի մէջ, մեր հասարակական յարաբերութիւնների մէջ: Չեղբ տանք միկ մէկի, փոխադարձաբար յարգենք իրար և ճանաչենք ուրիշների իրաւունքը՝ չկորուսանելով մերը:

Այս պահանջը մեծակշիռ է: Ինչքան յաճախ տաղանդաւոր ուսուցիչը արհամարհանքով է նայում իւր առաւել քիչ տաղանդի տէր ընկերի վերայ, կարողաւոր ուսուցիչը բարձրից նայում է չքաւորի վերայ, ինքնաբաւականութեամբ մտածելով «հեռուակը ձրաւորին ինչ ընկեր է», «Վաղաքի ուսուցիչը բարձր է դասում իրան զիւղի ուսուցչից: Ինչե՞ համար է այս ինքն իրանով յափշտակվին. ինչե՞ այս ուղիքը, որ թաղչնում է զբաւանց փայլուն փաթեթների պէս մեր ներքին ապականիչ վերքերը: Թող աանք ուրեմն որ միութիւնն ու համաձայնութիւնը փոխադարձ յարգանք ու բարեկամական պատառաստականութիւնն իրար ծառայելու,

բռնեն մեր կեանքի այդ չարիքի՝ այդ խաբեբայութեան տեղը: Թող մի-նի-ն լինի մեր մէջ ամբողջ դասակարգի պայտ-պահելու համար: Պատիւն ամենքի համար թանկագինն է. իսկ ուսուցչի համար նա ամենայն ինչ է: Աորցրեց նա հաւատարմութիւնը, - կորցրեց ուրիշ ամենայն բան: Թող ներս բերէ միութիւնը ուսուցչական աշխատաւոր կեանքի մէջ թարմ ըսկզբունք, ոյժ ու զօրութիւն, որից կախված է ուսումնարանի յառաջագիմութիւնն ու մեր ընդհանուր երջանկութիւնը:

Ե.

Բնիկըցան-նի-նը ուսուցչի զարգացման ու անձնակրթութեան ընդհանուր միջոցը, պէտք է նորա ուղղակի պարտականութիւնը լինի և մշտական պարտամունքը դասերից աղատ ժամերում. բայց որովհետեւ շատ անգամ կարգալը սովորութիւն են շինում շատերը իրեն հասարակ զուարճութեան առարկայ, ուստի և շատ նշանաւոր է այս հարցի վճիռը, թէ ի՞նչ կարգայ ժողովրդական ուսումնարանի ուսուցիչը, և ի՞նչպէ՞ս կարգայ, որ ընթերցանութիւնը իսկապէս նորա համար ինքնակրթութեան միջոց դառնայ:

Այս հարցի վճիռը պայմանաւորվում է ուսուցչի գործունեութեան էութեամբը: Ամենից առաջ ուսուցիչը պէտք է լաւ հասկանայ իւր գործի բուն նշանակութիւնը, պարզ ճանաչէ իւր կոչումը թէ նորա ամբողջ շրջանի և թէ այն մասնաւոր ձևերի մէջ, որոնցով նա պիտի իրագործվի: Այս արդ կարգացէք ամենից առաջ մանկավարժութեան վերաբերմամբ

Բոլոր օրէնս-ար գր-ածները: Այս ընթերցանութիւնը պիտի լինի հանապազօրեայ և մշտական: Աւսումնասիրեցէք ըստ ամենայնի ձեր գործողութեան հիմքերը՝ և ձեր առջև բաց կլինին ձեր կոչման ամբողջ փառահեղութիւնն ու խորհրդաւորութիւնը, բաց կլինին նորա նպատակամեծ լրագործման դժուարութիւնները, և դուք կսովորէք յաղթահարել նորանց: Մի մոռանա՞ք ընդ այսմ, որ իսկական մանկավարժական կրթութիւն դուք չէք կարող ձեռք բերել երեսանց ու հարեանցի ուսումնասիրութեամբ. այդ նման կլինի մի լայն, բայց ծանծաղ ճահճի, որ կը ցամաքի իսկական իմացութեան ճառագայթներից. ուրիշն հորամուխ եղէք ձեր կարգացածի մէջ և հիմնովին ուսումնասիրեցէք: Արդացէք շատ, կարգացէք յաճախ և ուշի ու շուրջ բոլոր այս աշխատասիրութիւնները, որ մանկավարժի համար գանձ են:

Աւսուցչի ընթերցանութեան երկրորդ նշանաւոր առարկան է կարելի եղածին չափ հիմնովին ուսումնասիրութիւնը այն առարկաների, որոնք պարտաւոր է նա աւանդել ուսումնարանի մէջ: Թէև ժողովրդական ուսումնարանի մէջ դասաւորութիւնը պիտի լինի սկզբնական (տարրական), բայց այս իրաւունք չէ տալիս կարծել, թէ ուսուցչին հարկաւոր չէ իմանալ աւելի բան՝ քան թէ ինչ որ պարտ է աւանդել նա աշակերտներին, (իսկ այսպիսի կարծիք քիչ չի պատահել ձեզ լըսել մեր մէջ):

Մի միայն առարկայի հիմնովին ուսումնասիրութիւնն է կարողութիւն տալիս ուսուցչին հասկանալ խոհական մեթոդի-

քական դաստառութեան դադանիքը: Չէ կարելի կարծել, որ այդ անսակ ընթերցանութեան կրթութիւնները կձանձրացնեն կամ անպէտք կրթութիւն: Այդպիսի կարծիքը կարելի է առ միայն թիթե վիպասանական գրուածներէ վերաբերութեամբ: Իսկական լրջամիտ գրուածները և գիտնական հետազոտութիւնները հենց նորանով են զանազանվում պրակտական ուրիշ անսակ թիթե աշխատասիրութիւններէն, որ նոքա ամեն անգամ ծնուցանում են ընթերցողի մէջ նոր գաղափարներ, հասցնում են այնպիսի մտքերի՝ որոնց առանց դորան գուցէ երբէք չծագէին մեր գլխի մէջ:

Անըջապէս, նուիրելով իւր ժամանակի մեծ մասը մանկավարժական գրուածներէ ընթերցանութեան, ուսուցիչը բոլորովին չպէտք է անէ և առհասարակ մաքնադրութիւնը, որ հասարակական կեանքի արտայայտութիւնն է և նոյնպէս կարող է ձեռնառու լինել նորա անձնակրթութեանը: Արեւոյ ժամանակուս ժողովրդի բոլոր դասակարգերը հրաւիրվում են հասարակական գործերին մասնակցելու. միթէ ուրեմն ուսուցչական դասակարգը բացառութիւն պիտի կազմէ այդ բանում: Մենք առհասարակ հարկաւոր ենք համարում ուսուցչին հետազոտել ոչ միայն իւր հայրենիքի, այլ և օտար երկիրների կեանքը: Մնում է այժմ վճիռել, թէ ի՞նչպէս կարողայ ժողովրդական ուսուցիչը՝ որ շահաւետ լինի նորա համար ընթերցանութիւնը: Յայտնենք զործի միմիայն զլնաւոր և էական հիմունքը:

Ըմենից առաջ պէտք է կանոն դնել, կարգաւ չել, բայց հիմնավուն:

Չափազանց շատ նոր ապաւորութիւնները խափանում են ընթերցողի ըմբռնողութիւնը և կարողութիւն չեն ապին լուրջ կերպով քննել ընդունած գաղափարները: Անչպէս որ կերակուրը կարող ենք մարսել այն ժամանակ միայն՝ երբ նա չափաւոր է ընդունված և լաւ մանրած, իսկ չափազանց եղած ժամանակը մինչև անգամ խանգարում է մարսողութիւնը. այդպէս էլ մտաւոր նիւթը ըմբռնվում և մարմնաւորվում է միմիայն չափաւոր ու մշակված կերպով ընդունելիս: Անթերցողը բնաւաւորում է իւր միտքը՝ երբ ձեռնարկում է միանգամից ամէն ինչէրէ կարդալու: Էկզենակին հասկանալու, նորա գաղափարներն իւրացնելու ու մշակելու համար, հարկաւոր է զննել թէ ի՞նչպէս են հեռեղաբար զարգանալու մըքերը նորա ամբողջ աշխատասիրութեան մէջ: Իսկ եթէ ընթերցողը կարդալու ժամանակ գրաւուած կլինի ուրիշ նիւթերով, ապա նա կ'ուղ չէ լինել կենդրոնացնել իւր ուշադրութիւնը կարդացածի վերայ: Իսկ առանց սորան, հասկանալի է, որ օչինչ շահ չկայ կարդալուց: «Ասորդս զինչ յեռեղ», ահա իւր կարեւորութեամբ երկրորդ կանոնը իմաստալի գրուածներէն օրինաւոր օգուտ ստանալու համար: Այլրէք չպէտք է չափազանց յոյս դնել յիշողութեան վերայ, նշանակել պէտք է կարդալն այն գաղափարը՝ որը այնպէս կամ այնպէս գրաւել է մեր ուշքը և ստիպել է մեզ մտածել, թէ նորա համար՝ որ այն միտքը շատ զործնական է երևացել մեզ և թէ նմա, որ նա կասկածելի կամ ենթադրելի երևացել է: Այս մանաւանդ կարեւոր է այն պատճառով՝ որ չէ կարելի միշտ առ ձեռն

ունենալ զիրքը, ուրեմն և չէ կարելի հարկաւոր ժամանակն օգուտ քաղել: Իսկ առաւել գլխաւորն այն է, որ այդ տեսակ ընթերցանութիւնը կարող է զարթեցնել ընթերցողի միտքը և ինքնուրոյն դատողութիւնը: Շատ անգամ կարող է պատահել, որ ուրիշ ուրիշ գրութեանց մէջ էլ կը հանդիպին ուշադրութեան արժանի մանկավարժական մտքեր, որոնք եթէ չգործեն՝ կարող են մոռացուիլ հիշատակեամբ, որովհետեւ հանդիպած են յինում ոչ մանկավարժական գրութեանց մէջ:

Ընթերցանութիւնը կարող է լինիլ ևս առաւել օգտակար՝ երբ կարգացածը խօսակցութեան և փոխադարձ դատողութեան նիւթ կդառնայ. — բայց սորա մասին մենք արդէն խօսել ենք: Եւ յիշեմք կցանկանայինք յետ պահել ուսուցիչներին նորութեամբ յափշտակվելուց՝ երբ կարգալիս կլինին ինքն և նորագոյն, մեթօդների մասին: Այն ամենայն ինչ որ նոր է լու է, և ոչ ամենայն հին վատ. մտքի արժանաւորութիւնը նորանում չէ պարունակվում՝ որ նա պիտի ծնունդ, է, այլ նորանում՝ որ լինի ճշմարտ, առօրյա միտ: Եւս յորաբերութեամբ ինչքան վրնաս է ահարժութիւնը՝ այնքան էլ վնաս է նորաձեութեամբ յափշտակվելը: Իհարկէ (լստ Բէկոնի) «ճշմարտութիւնը ժամանակի գուտորն է, նա ստացվում է նորանոր փորձով, պարզվում է հակաձառութիւններով ու վեճերով (այսմբքով նա բացատրութեան զուակն է). բայց ուսումնարանի մէջ պիտի մուտ գործէ արդէն ընդհանրապէս ընդունված հաստատական ձեւը: Ուրեմն ամենայն մի նոր

ձեւ ընդունելիս հարկաւոր է զգոյշ լինել և շրջահայեաց:

Մի կողմից միւս կողմը ընկնել, միշտ փոփոխել սկզբունքն ու եղանակները, ոչ մի բանի վերայ հաստատ կերպով չկանգնել — կնշանակէ յոյսը կտրել աջողակ յառաջադիմութիւնից: Մենք պահանջում ենք յառաջարժութիւն, մեթօդների կատարելագործութիւն. — այս իւրաքանչիւր ուսուցչի պարտականութիւնն է. բայց մենք ցանկանում ենք լուրջ, խոհական, նպատակամերձ շարժողութիւն, որին կառավարելիս լինի պարզ գիտակցութիւնը և առողջամիտ քննադատութիւնը:

Գ.

Աւերջապէս ուսուցչի անձնակրթութեան համար ամենամասշտի միջոցներից մինն էլ այն է, որ նա միշտ Բարեբեղ լի լի պարասութիւն լի լի: Շատ անգամ այսպէս են ասում, «էլ ի՞նչ պատրաստվիք, շատ բան պիտի գիտենաս, ինչ է, երեխաներին դաս տալու համար. համարաբան չէ, ճիմարան չէ, որ դասերի պատրաստվիս: Եւ յորդ ջանք է ու ժամանակի կորուստ, 3-4-5-6 կպատահիք մեր ուսուցիչներին դասատուն գնալիս և չիմանալիս թէ, ինչ վերայ և ի՞նչպէս են գնում դաս տալու: Կատարելք կայ բան կայ, էլ ի՞նչ մտածեմ: Կուրիտ և տխուր մոլորութիւն: Եւս պիտի հայեացքի այլանդակութիւնը այնքան շօշափելի է, որ խօսք ասել համարեա աւելորդ էր, բայց հինց այդպիսի հայեացքն է, շատ անգամ ծնուցանում ամենամեծաստիար հեռանք և ուսուցչի մէջ անձնապատասխանութիւն: Միմիայն իւր գործը բարեդրելու մշտա-

կան ու հաստատ ցանկութիւնն է կարող փրկել ուսուցչին բթութենից ու անշարժութենից: Աւ ուսուցիչը չի հերիքանալ իւր դասատւութեամբ՝ որքան էլ լուրին էր նա. չի համարել նորան կատարելագործվածը, քանզի գիտէ նա և համոզված է, որ ամենալաւն էլ կարօտ է կատարելագործութեան: Մանուկներին իրօք լաւ ուսուցանելը առաւել դժուար է՝ քան թէ հասակաւորներին. ինչպէս որ բժշկի համար էլ հիշտ է բժշկել մեծերին՝ քան թէ երեխաներին: Մանկան մէջ դեռ այնքան շատ անցայտ, անծանօթ կողմեր կան, որոնց ծանաչելու համար հարկաւոր է լինում շատ ճարտարութիւն, նրբամտութիւն ու խոր հասկացողութիւն. մի և նոյն յատկութիւնները հարկաւոր են և դասատւութիւնը մանկան ոյժերին ու ընդունակութիւններին յարմարեցնելոյ համար: Այս պատճառով տարրական մեթօդների գիտութիւնը պէտք է կազմէ ամբողջ տիտակտիկայի հիմքը և է նորա դժուարագոյն մասը: Ուրիմն ոչ միայն կարեւոր է դասերի պատրաստվելը, այլ և պարզն ասելով՝ անհնարին է ուսուցանել առանց պատրաստվելու:

Արդ մի՛ գնաք ուսումնարան անպատրաստ: Հերիք չէ ունենալ ի նկատի դասաւանդութեան ընդհանուր նախադէպը. հարկաւոր է ամեն անգամ նախապէս մըշակել նորա մասնաորոշիւնը. հինց այդ տեղ էլ երևում է ուսուցչի հմտութիւնը: Յոյս մի՛ կապէք զիպուածքի վերայ, և ոչ ոգևորութեան. հաւատացէք միայն հաստատուն աշխատանքին, դասատուն մտէք պարզ ծանաչելով ձեր նըպատակն ու միջոցները, և դուք կանգնած

կլինիք ուղիղ ճանապարհի վերայ, դուք օրէցօր կկատարելագործէք և ձեր աշխատանքը՝ և յատուկ անձներդ: Աթէ սորա հետ միասին դուք կգրէք ձեր դասատան միջի բոլոր նկատողութիւնները, որի մասին մենք արդէն վերը խօսեցինք, հապա դուք արժանի կլինիք այն բարձր հաւատընծայութեանը որ տրոււմ է ուսուցչին, դուք կարող կլինիք բարձրացնել ձեր աշխատանքը ուսուցչական գաղափարի պահանջածին չափ:

Աղէք ուրիմն խելացի և ազնիւ աշխատաւորներ ժողովրդի մէջ լուսաւորութիւն տարածելու ընդարձակ դաշտում, ջանք մի՛ խնայէք սուրբ գործի համար: Ածագի մեր ժողովրդական ուսումնարանի լաւագոյն ապագայի արեւը, և հասարակութիւնը կսկսի յարգանքով նայել ժողովրդական ուսուցչի աշխատանքի վերայ: «Այս շատ բան եմ՝ սպասում կանոնաւոր ժողովրդական ուսումնարանից, ասում է Գերմանացի մանկավարժներից մինը, և ներկայումս մենք մինչև անգամ հաղիւ կարող ենք գնահատել այն ազդեցութիւնը, որ կարող է ունենալ նա ամբողջ մարդկութեան վերայ: Բայց ուսումնարանի այդ ապագան, այդ կարող զօրութիւնը ձեր ձեռքին է, ազնիւ ու համեստ մշակներ: Կանգ մի՛ առնէք ուրիմն կէս ճանապարհին, ընթացէք ինքնիրդ առաջ և տարէք դէպի լոյս և յաղթանակ ժողովրդի և հայրենիքի ձեզ յանձնած մեծ գանձը:

Թարգմանիչ է Ռոսերէն

Հ. ՂՈՒԿԱՍՅԱՆՏ.